

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav religionistiky

Katolická reformace v 16. a 17. století

(Seminární práce do kurzu Křesťanství II)

Vypracoval: Martin Tomeš

Úvod

Katolická reformace byla odpovědí na reformaci protestantskou. Jejím cílem bylo udržet a rozšířit katolickou víru v evropských zemích(především v těch, které se reformace přímo dotkla). V 17. století pokračovala po 30ti leté válce a rozšířila se do dalších států. Katolická reformace by se dala rozdělit do dvou tendencí. První proud se staral o udržení katolictví, jeho povznesení do čela a vymýcení protestantismu v těch státech, které byly tradičně katolické, nebo se jimi po augsburgském míru(resp. po třicetileté válce) staly. Druhý proud se snažil misijní, nebo vojenskou činností šířit katolickou víru do okolních, protestantských zemí.

Níže se podrobněji zmiňuji o Tridentském koncilu a jeho usnesení. Tento koncil měl pro katolickou reformaci zcela zásadní význam, protože katolická věrouka, šířená misionáři v protestantských zemích, vycházela právě z Tridentského koncilu.

Dále se zmíním o průběhu a povaze protireformace. V neposlední řadě také o inkvizici a honech na čarodějnice.

Přestože mi předepsaný rozsah referátu nedovoluje věnovat se katolické reformaci konkrétněji, nastíním v poslední části průběh pobělohorské rekatolizace v českých zemích.

Tridentský koncil

Měl sloužit k vyřešení krize, způsobené reformací. Koncil měl stanovit směr, kterým se katolická církev bude dále ubírat a konkrétně určit, jaké reformní kroky se budou podnikat

V první fázi(1545-1548) se při prvních jednáních řešily především kompetenční otázky, týkající se vlastního účelu koncilu. Nakonec se papež s císařem dohodli, že se budou řešit zároveň věroučné, i reformní otázky. Probíhaly teologické polemiky s Lutherovými názory a stanoveny nové věroučné zásady. Koncil byl nuceně přerušen válkou.

Druhá fáze koncilu(1551-1552) začala již pod vedením nového papeže - Julia III. Jednalo se především o eucharistii, pokání, posledním pokání. Na zasedání byli pozváni i protestantští teologové. Kvůli rozporům s účastníky koncilu, kteří nechtěli splnit jejich požadavky(např. odmítnutí poslušnosti papeži) se reformátoři nedostavili. Zanikla tak šance na nějakou možnost usmíření protestantů a katolíků.

V posledním období tridentského koncilu(1562-1563) byly dokončeny úpravy věrouky

(např. úprava a potvrzení sedmi svátostí). V rozporu s Lutherovou představou¹ byl vydán

---

¹Luther kladl důraz na překlad Bible z pramenných jazyků(hebrejščina, aramejščina, řečtina) do jazyků národních.

zákaz překladu Bible do národních jazyků a latinský překlad byl vyzdvižen na úroveň hebrejského či řeckého.

Tridentský koncil měl zásadní vliv na reformu a fungování církve v novověku a posílil katolictví, jako takové. Papež v r. 1564 potvrdil všechny dekrety a usnesení koncilu. Bylo vydáno tridentské vyznání víry (profesio fidei tridentina). Závěry a doporučení koncilu se staly základem nauky, hlásané misionáři katolickými misionáři.

Průběh katolické reformace

Církev v katolických zemích se ze všech sil snažila zabránit pronikání reformních myšlenek, případně tyto vymýtit a posílit své postavení. Zároveň se snažila proniknout i do protestantských států.

Aby mohli katolíci posílit své postavení, museli především vyvíjet nějakou pozitivní činnost, kterou by upoutali pozornost lidí. Jednalo se především o investice do vzdělávání, aby posílili své pozice v učených kruzích a především také, aby se vychovali noví kněží, kteří by šířili potridentské katolické myšlení. O výchovu v katolickém duchu se staraly především školy piaristické, které se zaměřovaly na nižší společenské vrstvy², dále pak školy a gymnázia jezuitské. Jezuitští učitelé působili také na školách vysokých.

Dalším polem působnosti církve se byla péče o nemocné, chudé a sirotky. Na tyto oblasti se svou působností začali zaměřovat především nové, po Tridentském koncilu založené mnišské řády, jako somaskové, barnabité nebo kamilliáni. Odezva činností misionářů těchto řádů byla mezi lidmi veliká.

Vedle výše zmíněných postupů, se v katolických státech odehrávala také protireformace vedená silou. Světské kruhy, zejména katoličtí vládcové, se na svém území podle zásady „cuius regio, illius religio“³ snažili všechny protestanty znevýhodnit, vypudit ze země, nebo obojí. Zejména po míru v Augsburgu (1555) a v 17. století po třicetileté válce.

Tlaky na protestanty v katolických zemích byly různě tvrdé. Šlechta byla zbavována svých práv, nucena k emigraci. Protestantští poddaní byli nuceni odejít ze země, nebo přestoupit na katolickou víru. Někdy jim byl znepríjemňován život vládními výnosy a nařízeními. Někde byly postupy proti nekatolíkům spojeny s inkvizičními soudy. Na mnoha místech si srážky mezi oběma stranami vyžádaly oběti na lidských životech.

---

²Kadlec, J.: Dějiny katolické církve III, Vydavatelství Univerzity Palacého, Olomouc, 1993, s. 343.
³„čí země, toho náboženství“ (lat.).

Největší případ tohoto druhu se odehrál ve Francii, kde vypukly takzvané hugenotské⁴ války(1562-1598) mezi francouzskými protestanty a katolíky, které skončily vydáním Nantského ediktu⁵ který povoloval hugenotům náboženskou svobodu.

Jedním z důležitých faktorů rekatolizace dříve protestantských zemí bylo vytlačování nekatolíků z důležitých míst veřejného života. Například z univerzit a ostatních vzdělávacích institucí, které byly předávány do rukou jezuitů. Zejména po třicetileté válce se jezuité úzce spojili se státními institucemi a úřady. Persekuce se zaměřovala také na nekatolické učence a duchovenstvo, které bylo vypovídáno ze svých farností. Byly zavírány protestantské kostely. Mezi lidmi chodili kazatelé, aby obraceli obyvatelstvo na katolickou víru a ničili knihy, které se ocitly na seznamu zakázaných(například národní překlady Bible, spisy reformátorů apod.).

Nedílnou součástí katolické reformace byl Úřad pro čistotu víry a mravů(Sanctum officum), známější pod pojmem inkvizice. Měl dohlížet na dogmatickou čistotu víry a reformy v katolické církvi, bránit ji před heretiky a vymýtit nekřesťanské zvyky. V praxi to znamenalo pronásledování kacířů, protestantů a takzvaných čarodějnic. Inkvizice neváhala používat mučení k doznání. A to jak mučení psychické, tak i mučení fyzické.

Za kacíře byli považováni všichni nepřátelé církve, kteří hlásali novou nauku, jenž odporuje s katolické víře a podkopává její autoritu. Působila jak proti protestantům, tak i proti jednotlivcům, kteří se podle názoru církve odchýlili od pravé víry. Obvinít mohl kdokoliv kohokoliv. Obvinění neušli i někteří vysocí církevní hodnostáři⁶. Nežrídka byla inkvizice využívána k osobním sporům. Ve Španělsku i ke sporům politickým⁷.

Nechvalně proslulé jsou takzvané hony na čarodějnice. Víra v čarodějnictví a její praktikování má kořeny v pohanských rituálech. Inkvizice si dala za úkol tyto zvyky – pozůstatky pohanství, vymýtit. To vedlo k obrovskému krveprolití. Za čarodějnici(nebo čarodějníka) mohl být označen kdokoliv, kdo se jen trochu vymykal normálu. Tuto hysterii částečně podnítila kniha, vydaná už v roce 1487, s názvem Kladivo na čarodějnice, kterou napsali Sprenger a Institoris. Kniha popisuje jak takovou čarodějnici poznat, jak se jí zbavit apod. Z řad duchovních se ovšem ozývaly kritiky těchto honů. Neznámější, s názvem *Cautio criminalis*⁸, napsal jezuita Friedrich von Spee.

---

⁴hugenoté – francouzští přívrženci kalvinismu.

⁵zrušen v roce 1685 – to vedlo k emigraci hugenotů z Francie.

⁶Franzen, A.: Malé církevní dějiny, Zvon, Praha, 1992, s. 232.

⁷Suprema – španělská inkvizice. Byla zcela podřízena králi, který ji využíval k dosažení svých cílů.

⁸„Pozor při kriminálních procesech“(lat.)

Katolická reformace v českých zemích

Rekatolizace českých zemí byla prováděna hlavně jezuitským řádem. V době před třicetiletou válkou se zde snažili působit vzdělávací činností. Panovník jim vycházel vstříc. Tak mohla být v Praze zřízena jezuitská akademie, s filozofickou a teologickou fakultou. Dále byla ve městech v Čechách zakládána jezuitská gymnázia. Tím byly položeny základy budoucí katolické vzdělané elity.

Po potlačení stavovského povstání, plánoval panovník důslednou rekatolizaci. Ta také probíhala, a to na všech úrovních. Hůře však v Čechách, protože na Morava byla tradičně více katolická a husitské případně hnutí tam nezakořenilo.

Byly vydávány dekrety, které vypovídaly protestantské kněze. Výnosy směřovaly i proti nekatolickým laikům. Důsledné změny se dočkala také pražská univerzita, která byla předána jezuitům. Rekatolizace byla v praxi prováděna reformačními komisemi a také misionáři, především jezuiti. Po vydání Obnoveného zřízení zemského byli všichni nekatolíci, pokud nekonvertovali, donuceni opustit zemi a odejít do emigrace.

Závěr

Dalo by se říct, že katolická reformace v mezích svých možností dosáhla částečně svých cílů. Především po třicetileté válce se církvi podařily rekatolizovat obyvatelstvo těch států, jejichž panovníci se navrátili ke katolictví. Ovšem za cenu perzekucí těch, kteří se nechtěli podvolit. V tradičně katolických zemích se církvi dařilo držet obyvatelstvo u katolictví také díky inkvizici a jejím odstrašujícím popravám. Na druhou stranu je nutno pozitivně poukázat na nenásilné šíření myšlenek tridentského koncilu, prováděnou jezuiti a jinými řeholemi jak kázáním venkovskému obyvatelstvu, tak zakládáním škol. Další řády se starali o nemocné a provozovali charitní činnost.

Použitá literatura:

Franzen, A.: Malé církevní dějiny, Zvon, Praha, 1992.

Grigulevič, R. I.: Dějiny inkvizice, Praha, Svoboda ,1973.

Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin, Zvon, 1991.

Kadlec, J.: Dějiny katolické církve III, Vydavatelství Univerzity Palacého, Olomouc, 1993

Šindelář, B.: Hon na čarodějnice v 16. a 17. století (západní a střední Evropa), Praha, Svoboda, 1986.